

نیم‌نگاهی بر تاریخ مطبوعات دشتستان

● محمدرضا خطیبی نژاد^۱
کارشناس مطبوعات

از آن، کتاب‌های متعددی در این زمینه انتشار یافت که حاصل زحمات نویسندگان آن، انتقال اطلاعات مطبوعات ایران به نسل‌های بعدی است.^۲

بهرغم تلاش‌های پرثمر فهرست‌نگاران، چنانچه بخواهیم از نگاه آسیب‌شناسانه بنگریم، به‌طور کلی کتاب‌های مذکور دارای دو ویژگی کلی است. این دو ویژگی عبارت‌اند از: عدم ارائه تعریف کاربردی از مطبوعات؛ و حاصل تلاش فردی نویسنده بودن.

توضیح آنکه، فهرست‌های ارائه‌شده شامل تمام انواع نشریات است، بی‌آنکه از هم تفکیک شود. وجود نداشتن تعریف مشخصی برای دسته‌بندی نشریات به بی‌دقتی و در پی آن انتشار فهرست‌هایی غیرجامع منجر شده است. برای مثال نشریات فارسی‌زبان خارج از کشور به‌طور معمول در اغلب فهرست‌ها ارائه شده است، لیکن نه به‌صورت جامع، بلکه شماری از نشریاتی که نویسنده توانسته بود مشخصات آنها را، آن هم در لابه‌لای اسامی نشریات داخل کشور، به‌دست آورد. از این مقوله می‌توان نشریات داخلی، دانشجویی، شب‌نامه‌ها، نشریات تجربی و نشریات آگهی‌ها را نیز در نظر گرفت. به‌عبارت دیگر تلاش اصلی فهرست‌نگار، گردآوری نشریات عمومی و در حاشیه، احصا و ارائه فهرست نشریات غیرعمومی بوده است. البته نمی‌توان کتمان کرد که شماری از نویسندگان به‌دلیل نداشتن اطلاعات مناسب و کامل، نشریات غیرعمومی را همسان و هم‌فهرست نشریات عمومی

■ آرچین، داود. تاریخ مطبوعات دشتستان. تهران: زوار، ۱۳۸۶، ۲۰۰ص، شابک: ۷-۲۷۴-۴۰۱-۹۶۴

فهرست‌نویسی مطبوعات در ایران سابقه طولانی ندارد. علت آن نیز کاملاً روشن است، زیرا مطبوعات ایران دارای پیشینه طولانی (حدود ۲۰۰ سال) نیست. نخستین فهرست مطبوعات که به‌صورت کتاب چاپ شده و هم‌اکنون به‌عنوان یکی از منابع مهم فهرست‌نویسان است، مجموعه گردآوری‌شده ه. رایینو، کنسول انگلیس در شهر رشت، می‌باشد. این مجموعه در سال ۱۳۲۹ ق. / ۱۲۹۰ ش. یعنی ۸۰ سال پس از انتشار نخستین روزنامه در ایران تهیه شد. پس

بدون شک یکی از منابع بسیار مهم و غنی فهرست‌نگاری مطبوعات، که متأسفانه تاکنون به آن کمتر توجه شده است، مطبوعات شهرستان هاست

مفید از مطبوعات شناسایی شده، منبع مناسبی برای شناسایی نشریاتی است که تاکنون از نگاه مورخان پنهان مانده است.

کتاب تاریخ مطبوعات دشتستان از این رویکرد قابل ملاحظه و تأمل است. داود آرچین از اواخر دهه ۷۰ گردآوری اسناد در زمینه مطبوعات استان و شهرستان دشتستان را آغاز کرده و مصاحبه با افراد آشنا به تاریخ این عرصه و مراجعه به کتابخانه‌های عمومی و خصوصی از جمله منابع مهم وی بوده است. پژوهشگر سه رویکرد مهم برای تدوین کتاب را چنین بیان کرده است:

۱. معرفی فعالان عرصه مطبوعات دشتستان؛
۲. معرفی دشتستان‌هایی که دارای فعالیت مطبوعاتی بوده‌اند یا کسانی که به‌نوعی شهرتشان به دشتستان مرتبط بوده است؛
۳. معرفی نشریات شهرستان براساس تاریخ نشر. مقدمه کتاب شامل چند بخش است. ابتدا دکتر ماحوزی درباره کتاب و نویسنده نکاتی را مطرح کرده است. نویسنده نیز در «سرآغاز» کتاب شرحی از چگونگی تدوین کتاب ارائه کرده است. آنگاه جغرافیای منطقه دشتستان، مطبوعات آوازمین ایران و فارسی‌زبان خارج از کشور و همچنین پیشینه جراید در استان بوشهر (نشریات استان بوشهر از ابتدا تا انقلاب اسلامی) به اختصار تشریح شده است.

علاوه بر مقدمه، کتاب شامل چهار بخش و فهرست اعلام است. معرفی مدیران مسئول نشریاتی که به‌نوعی به دشتستان مرتبط می‌شده‌اند، موضوع محوری بخش اول است. در این بخش ابتدا درباره نشریه مورد بحث نکاتی بیان شده و سپس مدیر مسئول و صاحب امتیاز

ارائه کرده‌اند. بنابراین فرعی دانستن یا عدم تعریف عملیاتی و کاربردی از این نشریات به ارائه فهرستی غیرجامع منجر شده است. این موضوع هنگامی که با فهرستی نه‌چندان جامع از نشریات عمومی در فهرست‌نگاری‌های موجود بررسی شود، میزان و عمق نارسایی‌ها و کمبودهای فهرست‌های مطبوعات در ایران بیشتر مشخص می‌شود.

از منظر دیگر تمام فهرست‌های مطبوعات ایران حاصل تلاش و پژوهش‌های فردی بوده است و کتابی در این زمینه نمی‌توان یافت که محصول کار گروهی باشد. در واقع پرسش مهم این است که چرا تاکنون مجموعه‌ای از محققان و پژوهشگران عرصه تاریخ مطبوعات نتوانسته‌اند که کار مشترکی ارائه دهند؟ پاسخ به این سؤال در این نوشته ممکن نیست، لیکن بدیهی است که مجموعه اطلاعات مطبوعات به دلیل گستردگی سرزمین ایران نمی‌تواند در حیطه اطلاعات فردی باشد.

مطالب یادشده از جمله مشکلات فهرست‌نگاری مطبوعات ایران است. به نظر می‌رسد دو نکته یادشده از جمله دلایل غیرجامع بودن فهرست‌نگاری مطبوعات نیز به‌شمار می‌آید. به هر حال، اقداماتی برای تدوین فهرستی جامع باید به عمل آید. به نظر می‌رسد از جمله این اقدامات، فراهم کردن زمینه انتشار کتاب‌های فهرست مطبوعات شهرستان‌ها و استان‌هاست.^۲ بدون شک یکی از منابع بسیار مهم و غنی فهرست‌نگاری

مطبوعات، که متأسفانه تاکنون به آن کمتر توجه شده است، مطبوعات شهرستان هاست. انتشار کتاب مطبوعات به تفکیک شهرستان‌ها یا استان‌ها ضمن ارائه اطلاعات

در مجموع کتاب تاریخ
مطبوعات دشتستان
کاری است، پرفایده
که کامل کردن آن و
همچنین پیروی از آن
در شهرستان‌های دیگر،
می‌تواند گام مؤثر و
ماندگاری برای توفیق
فهرست‌نگاری مطبوعات
ایران باشد

سپید، دریچه نگاه، صریر، قطره، نخلستان و اهورا و
واسا^۴ که پس از بررسی می‌توانست در این مجموعه
ارائه شود.

بوشهر و به تبع آن شهرهای این استان، از قدیم
یکی از مراکز متأثر از تحولات شهری و انسانی بوده
است، زیرا بندری مهم و محلی برای تجارت، مسافرت
و انتقال یافته‌های جدید بشری بوده است. از این‌روست
که نشریه طلوع پیش از انقلاب مشروطه منتشر شد
و در دوران مشروطه نیز افزون بر نشریاتی چون
مظفری و طلوع، شب‌نامه‌های متعددی در این منطقه
چاپ می‌شد. به طوری که جبل‌المتین با درج مطالبی با
عنوان «مکتوبی از بوشهر» به شماری از شب‌نامه‌ها
نظیر ندای عدالت، برهان قاطع، ندای اسلام، کشف
الاسناد، عروة الوثقی، عیب‌نما، ندای سفاقت و ضجیح
الاسلام اشاره کرده است.^۵ به احتمال بسیار بخشی از
این نشریات (عمومی یا حداقل شب‌نامه‌ها) صرفاً در
مرکز استان منتشر نمی‌شده است و احتمال انتشار این
نشریات در مناطق دیگر استان از جمله دشتستان نیز
وجود دارد. بنابراین پسندیده است که در ویراست جدید
این موضوع نیز بررسی شود و چنانچه یافته‌های جدید
به دست آمد، به اطلاع مخاطبان رسانده شود.
نکته دیگر درباره کتاب این است که مطالب بسیار

نشریه معرفی شده‌اند. نشریات صبح‌نامه، مساوات، سید
محمد رضا مساوات - ندای حق، واسموس - شفق
سرخ، علی دشتی - شرق بیدار، برازجانی و خانه ملت و
فراشبندی، از جمله نشریات معرفی شده در این بخش
هستند. در مجموع در این بخش ۱۶ نشریه و صاحب
امتیاز نشریات معرفی شده‌اند.

در بخش دوم نمایندگان روزنامه‌ها و نشریات
سراسری در شهرستان، خبرنگاران و عکاسان مطبوعاتی
شهرستان معرفی شده‌اند. نشریه‌های ناتمام عنوان
بخش سوم است. منظور از نشریات ناتمام، نشریاتی
است که یا به مرحله انتشار نرسیده‌اند یا مدت زمان
انتشارشان به نحوی کوتاه بوده است که جامعه آن را
به یاد ندارد. در بخش چهارم نیز خدمتگزاران دیگر
عرصه مطبوعات شهرستان معرفی شده‌اند.

این کتاب نیز همانند کتاب‌های دیگر این حوزه،
نتیجه تلاش فردی است. بنابراین نکات پیش‌گفته
درباره این کتاب نیز می‌تواند صادق باشد. همچنین
در بخش معرفی کتاب، شماری از نشریات غیر عمومی
معرفی شده است که مناسب بود به طور دقیق و مفصل
و توصیفی درباره نشریات مذکور مطالبی ذکر می‌شد.
البته نشریات غیر عمومی دیگری نیز در شهرستان
دشتستان منتشر شده است، از جمله آوای نخلستان،

پی‌نوشت‌ها:

1. Mr_Khatibi@yahoo.com
۲. شماری از کتاب‌های فهرست‌نگاری مطبوعات ایران از این قرارند:
- راهنمای مطبوعات ایران ۱۳۵۷-۱۳۷۱، تألیف: سیدفرید قاسمی.
- راهنمای مطبوعات ایران عصر قاجار، تألیف: سید فرید قاسمی.
- راهنمای مطبوعات ایران ۱۳۰۴-۱۳۵۷، تألیف: سیدمحمدرضا صدری طباطبایی.
- راهنمای مجله‌ها و روزنامه‌های ایران، تألیف: پوری سلطانی و رضا اقتدار.
- جراید و مجلات ایران، تألیف: محمد صدر هاشمی
- تاریخ مطبوعات و ادبیات ایران در دوره مشروطیت، محمد علی تربیت، ادوارد براون.
- شناسنامه مطبوعات، تألیف: مسعود برزین
۳. شماری از کتاب‌های تاریخ مطبوعات شهرستان‌ها عبارت‌اند از:
- تاریخ مطبوعات یزد، تألیف: حسین مسرت
- تاریخ مطبوعات زنجان، تألیف: علی قشمی
- تاریخ مطبوعات گیلان، تألیف: فریدون نوزاد
- تاریخ مطبوعات قزوین، تألیف: محمدرضا حیدری
- دانشنامه مطبوعات آذربایجان ۱۳۲۰-۱۳۲۰، تألیف: سعید جلیلی
- تاریخ مطبوعات کرمان، تألیف: اسماعیل رزم‌آسا
- مطبوعات گیلان در عصر انقلاب، تألیف: م. پ جکتاجی
4. www.nasirboushehr.com/Journal-01-issue23-2106.html
۵. حبل‌المتین، س چهاردهم، ش ۴۵ (۲۶ جمادی الاول ۱۳۲۵/۸ جولای ۱۹۰۷).

خلاصه و موجز است. در صورتی که نویسنده می‌توانست درباره هر نشریه توضیحات بیشتری دهد. زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی ظهور هر نشریه، قالب و محتوا، میزان ارتباط نشریات شهرستان با دیگر نشریات (شهرستانی و سراسری) و نمونه‌هایی از مقالات یا مطالب مهم نشریه از جمله مواردی است که جای آن در کتاب خالی است.

براساس مطالب کتاب، نشریه اتحاد جنوب نخستین نشریه عمومی (طبق یادداشت نویسنده نشریه رسمی!) شهرستان دشتستان (اواخر ۱۳۷۷) است. مناسب بود که در بخشی مستقل، نشریات دشتستان از ابتدا تاکنون آورده می‌شد. در این بخش نویسنده می‌توانست به تفکیک نشریات عمومی، نشریات دانشجویی، نشریات داخلی سازمان‌ها، نشریات آگهی و ... را معرفی کند. همچنین در این کتاب به‌طور واضح بیان نشده که از ابتدا تاکنون چند نشریه در دشتستان (و نه توسط دشتستانی‌ها) منتشر شده است و نیز در زمان تألیف کتاب، نشریات دشتستان چه تعداد بوده است.

از بخش‌های بسیار مفید و قابل توجه کتاب، بخش «نشریات ناتمام» است. همچنین پرداختن به نشریاتی که مجوز گرفته‌اند، لیکن منتشر نشده‌اند یا انتشارشان بسیار کوتاه بوده است، از جمله نکاتی است که برای ماندگاری در تاریخ و بهره‌برداری فهرست‌نویسان مناسب است.

در مجموع کتاب تاریخ مطبوعات دشتستان کاری است، پرفایده که کامل کردن آن و همچنین پیروی از آن در شهرستان‌های دیگر، می‌تواند گام مؤثر و ماندگاری برای توفیق فهرست‌نگاری مطبوعات ایران باشد.

از بخش‌های بسیار مفید و قابل توجه کتاب، بخش «نشریات ناتمام» است. همچنین پرداختن به نشریاتی که مجوز گرفته‌اند، لیکن منتشر نشده‌اند یا انتشارشان بسیار کوتاه بوده است